

UDK: 72.033.3(574.4)(091)

**OYSHA-BIBI MAQBARASI TERRAKOTA BEZAKLARINING BADIY VA
ME'MORIY XUSUSIYATLARI*****Shoxijahon Urunov****Buxoro davlat universiteti tarix mutaxassisligi 1-bosqich magistranti****Email:*** urunovshoxijahon@gmail.com***ORCID:*** <https://orcid.org/0009-0001-6801-7496>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qoraxoniylar davri me'morchiligining nodir namunalaridan biri bo'lgan Oysha-bibi maqbarasining terrakota bezaklari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida maqbaradagi bezak elementlarining shakliy xilma-xilligi, naqshlarning badiiy xususiyatlari hamda ularning me'moriy kompozitsiyadagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, terrakota plitalarning konstruktiv yechimlari, ularni joylashtirish usullari va yorug'lik-soya uyg'unligini yaratishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Oysha-bibi maqbarasi Markaziy Osiyoda sirsiz terrakota san'atining eng yuksak namunalaridan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Oysha-bibi maqbarasi, Qoraxoniylar davri, terrakota, me'moriy bezak, geometrik naqshlar, o'simliksimon naqshlar, me'moriy meros.

Kirish

Markaziy Osiyo me'morchiligi tarixida Qoraxoniylar davri alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur davrda bunyod etilgan me'moriy inshootlar konstruktiv mukammalligi va bezak san'atining yuksakligi bilan ajralib turadi. Shunday yodgorliklardan biri Oysha-bibi maqbarasi bo'lib, u Janubiy Qozog'iston hududida joylashgan va XII asr me'morchiligining eng noyob namunalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Maqbaraning ilmiy ahamiyati uning butun fasadi sirsiz terrakota plitalar bilan qoplangan yagona yodgorlik ekanligi bilan belgilanadi.

Oysha-bibi maqbarasi to'g'ri burchakli reja asosida qurilgan bo'lib, uning asosiy bezak dasturi g'arbiy fasadda saqlanib qolgan. Fasad ikki qismdan tashkil topgan bo'lib, quyi qismida markaziy ravoq va yon panellar, yuqori qismida esa dekorativ ko'r panellar joylashgan. Binoning to'rt burchagida terrakota bilan qoplangan ustunsimon elementlar mavjud bo'lib, ular umumiy kompozitsiyaning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi.

Oysha-bibi maqbarasining eng muhim jihati terrakota bezaklarining rang-barangligi va naqshlar boyligidir. Tadqiqotlar natijasida maqbarada o'ttizdan ortiq turli bezak elementlari mavjudligi aniqlangan. Ular geometrik, o'simliksimon va tasmason naqshlardan iborat bo'lib, o'zaro uyg'un holda qo'llanilgan. Geometrik naqshlar orasida sakkiz qirrali yulduzlar, xochsimon shakllar, romblar va murakkab ko'pburchakli kompozitsiyalar alohida o'rin tutadi. Ushbu elementlar fasadga ritmik ko'rinish berib, me'moriy yuzaning estetik ta'sirchanligini oshiradi. O'simliksimon naqshlar esa barg, gul va palmetta shakllarida ishlangan bo'lib, islom san'atiga xos badiiy an'analarni aks ettiradi.

Maqbaradagi terrakota plitalar nafaqat bezak vazifasini bajargan, balki konstruktiv jihatdan ham muhim rol o'ynagan. Ular devor yuzasiga oddiy yopishtirilmagan, balki maxsus chuqur o'rnatish texnologiyasi asosida mahkamlangan. Bunday usul bezaklarning uzoq muddat saqlanishini ta'minlagan va inshootning tashqi ko'rinishini mustahkamlagan.

Plitalarning o'lchami va joylashuvi oldindan aniq hisoblanganligi sababli fasad yuzasida deyarli kesilgan yoki moslashtirilgan elementlar uchramaydi. Bu holat o'rta asr me'morlari va hunarmandlarining yuqori darajadagi muhandislik bilimiga ega bo'lganligini ko'rsatadi.

Oysha-bibi maqbarasidagi terrakota bezaklar fasadda murakkab yorug'lik-soya uyg'unligini hosil qiladi. Quyosh nurlarining turli burchaklardan tushishi natijasida naqshlar turlicha ko'rinish kasb etadi. Natijada inshootning tashqi qiyofasi kun davomida o'zgarib turadi va bu holat uning badiiy ta'sirchanligini yanada kuchaytiradi.

Naqshlarning xilma-xilligi va kompozitsion uyg'unligi maqbarani nafaqat diniy-me'moriy ob'ekt, balki yuksak san'at asari sifatida ham qadrlash imkonini beradi. Ushbu yodgorlik Qoraxoniylar davri bezak san'atining eng mukammal namunalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Oysha-bibi maqbarasi Qoraxoniylar davri me'morchilik merosining eng qimmatli namunalaridan biridir. Uning terrakota bezaklari shakliy va mazmuniy jihatdan nihoyatda boy bo'lib, Markaziy Osiyo me'morchilik tarixida alohida o'rin egallaydi. Geometrik va o'simliksimon naqshlarning uyg'unligi, plitalarning mukammal konstruktiv yechimlari hamda yorug'lik-soya effektlari ushbu yodgorlikning yuksak badiiy qiymatini namoyon etadi. Oysha-bibi maqbarasi terrakota bezak san'ati taraqqiyotining muhim bosqichini aks ettiruvchi nodir me'moriy yodgorlik sifatida ilmiy tadqiqotlarda muhim manba bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. McClary R.P. *Medieval Monuments of Central Asia: Qarakhanid Architecture of the 11th and 12th Centuries*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.
2. Берштам А.Н. *Памятники старины Таласской долины: историко-археологический очерк*. Алма-Ата: Казахское объединённое государственное издательство, 1941. – 98 с.
3. Денике Б.П. *Архитектурный орнамент Средней Азии*. Москва–Ленинград: Издательство Всесоюзной Академии архитектуры, 1939. – 228 с.
4. Хэ Фэн. *Историческая память минарета Бурана: Шелковый путь, образ ислама, развитие архитектуры, реставрация*: дисс. PhD по архитектуре. Бишкек: Кыргызский государственный технический университет им. И. Раззакова, 2024. – 137 с.